

הקבוצה לריקוד קאמרי - נועה אשכול, רקדניות: רחלי נוליקהגא ורות סלע, צילום: תמר למ
Chamber Dance Group - Noa Eshkol, dancers: Racheli Nul Kahana and Ruti Sela, photo: Tamar Lam

אנטרופיה

נעה שדור

המפגש הראשון שלי עם יצירתה של נועה אשכול היה דרך סרטון שראיתי ביוטיוב, שבו היא מקבץ ריקודים של אשכול בביצוע הקבוצה לריקוד קאמרי. הסרטון צולם בפילם בשלהי שנות ה-70. הריקודים היו יפהפיים. עד אז לא ראיתי דבר דומה לזה: המינימליזם, האסתטיקה, הזרימה האין סופית של התנועה - כל אלה היפנטו אותי. הרגשתי שאני עומדת בפתח של תגליות חדשות על ריקוד. כששמעתי על פרויקט בעקבות - יצירת עבודות עכשוויות בעקבות כוריאוגרפים שהניחו את אבני היסוד של המחול הישראלי - ידעתי שאשכול תהיה הבחירה שלי.

אשכול, יוצרת מוערכת ואנטי-מסדית, פיתחה והמציאה בשנות ה-50, בשיתוף עם אברהם וכמן, לימים פרופסור לאדריכלות בטכניון, את כתב התנועה שנקרא לימים אשכול-וכמן. מדובר בשיטת תיווי, המאפשרת

אנטרופיה מבוססת על ריקודים של נועה אשכול - מתוך הסוויטה נושא ווריאציות במסגרת פרויקט בעקבות - ביוזמת מפעל הפיס, המועצה לתרבות ואמנות ובשיתוף עם מוזיאון תל אביב לאמנות. כוריאוגרפיה: נעה שדור; ביצוע ושותפות ליצירה: עינת בצלאל, יובל גרגיר, אביב הורוביץ, אופיר ינאי, אילת נדב; ניהול אמנותי - פרויקט בעקבות: נעמי פרלוב; מוסיקה: Mohammad, Powell; עריכה מוסיקלית: שחר אמריליו; ניהול חזרות: איריס מרקו, ניב מרינברג; עיצוב חלל: דן חסון; מפיק, עוזר לכוריאוגרפיה: רועי בדרשי; תלבושות: ג'ואנה ג'ונס; עיצוב תאורה וניהול טכני: דני פישוף - מג'נטה.

היא. התייעוד של תנועה בכתב, כמו של מוסיקה בתווים, מכניס ממד קונקרטי יותר לריקוד. נוצרים שפה וקודים אוניברסליים שבאמצעותם אפשר לתקשר.

על מנת להגיע לבשלות של אמנות כגון מוסיקה, קומפוזיציה של ריקוד תצטרך להגיע למצב שבו נחקר החומר התנועתי עצמו. במוקד תהליך החקירה עומד תהליך החיפוש אחר מבנים, במקום חיפוש אחר רגש אשר לעתים כה קרובות הוא נדרש בחיבור אמנותי... רגש הוא קרוב לוודאי, אכן המניע הפנימי ממנו נובעת קומפוזיציה וכן גם התוצאה הנקלטת אצל הצופה... רגש הוא חלק מהחיים, הוא מלווה כל פעולה, אך אין זה אומר שהוא מהווה אבן יסוד (לחיבור) אמנות התנועה (אשכול).

למפות את תנועת הגוף האנושי במרחב ובזמן בעזרת כלים גיאומטריים: היא גילתה שכל תנועה של הגוף קשורה למעגליות ויצרה תכליל של גוף האדם. כתב התנועה של נועה אשכול עוסק במיפוי של הגוף על כל איבריו ושל התנועה שלו במרחב, ומבוסס על עיקרון של מעגלים אופקיים ואנכיים. אותם מעגלים, שעוברים דרך צירים, מתארים מסלולים פנימיים (גוף) וחיצוניים (מרחב). הריקודים חוברו בראש ובראשונה לצורך החוויה של המבצע והמחבר, במסגרת מעבדת מחקר. ב־1958 יצא לאור הספר הרשמי הראשון של הכתב. אשכול הקימה את הקבוצה לריקוד קאמרי, שבשבילה חיברה עשרות ריקודים באמצעות כתב התנועה.

כתב התנועה שימש אותה לחיפוש דרך להגדרת החומר התנועתי, יצירת כללי חיבור ומבנים הכפופים לחוקיות המכתובה את היצירה ותלויה במבנה גוף האדם (מתוך הספר *נושא ווריאציות*)

בית נועה אשכול: מפגש ראשון

רציתי ללמוד את הריקודים ולבצע אותם. קבעתי פגישה בחולון, בבית שבו התגוררה ופעלה אשכול עשרות שנים עד למותה ב־2007. בבית זה פועלים עד היום חברי הקרן על שם נועה אשכול לכתב תנועה. הידע שצבור בבית הוא כמו תיבת אוצרות. תחת קורת גג אחת מצויים בית מגורים, סטודיו, ארכיון וספרייה – בקומה התחתונה כל חדר מוביל לחדר הבא. בין החדרים אין הפרדה והם מחוברים בחיבור מעגלי. המבנה המעגלי הולם מאוד את העקרונות של כתב התנועה.

אשכול הקפידה שהמרכז בחולון יהיה פתוח רק לאנשים שהיא בחרה בקפידה. הריקודים שחיברה היו אינטימיים והיא לא הרבתה להציג אותם בפומבי. סביב השולחן במטבח, שהוא אחד ממרכזי הבית, ישבו ארבעה מחברי הקרן (רחלי נול כהנא, רותי סלע, מיכל שושני ומוקי דגן), שלימים הפכו לידידים טובים. הם ביקשו לבחון את מידת רצינותי ואת רמת העניין שיש לי בפועלה של אשכול. המסירות האדוקה והטוטלית למורשתה של אשכול ספוגה היטב בכותלי הבית ובאנשים שעבדו אתה שנים רבות. ידעתי באותו רגע שהגעתי למקום הנכון בזמן הנכון. חברי הקרן נתנו את הסכמתם ופתחו בפני את הדלת, וזה לא היה מובן מאליו.

מאותו רגע לא הפסקתי לראות הקלטות של ריקודים שיצרה אשכול ולעיין בחומר תיעודי עליה ועל השיטה שפיתחה. התחלתי ללמוד את שיטת הקומפוזיציה ולהבין את הבסיס הפיסי של כתב התנועה ואת סגולותיו. קראתי ספרות מקצועית סביב המחקר רב השנים שערכה, שעסק בתנועה, פילוסופיה, אדריכלות והתנהגויות בטבע, שתורגמו לצורות גיאומטריות וסדרות מספריות.

המפגש עם חיבור תנועה וקומפוזיציה המבוסס על כלים אובייקטיביים, שיטתיים ועקביים, שאינם מציבים את עולם הרגש כמנוע חיפוש מרכזי, אלא כתוצר שלו, היה עוגן שיכולתי להתחבר אליו באופן טבעי. הפונקציונליות שמובילה למהות נותנת תוקף חדש לעיסוק בתנועה מופשטת. דרך העיסוק בחומר עצמו מצאתי שחרור מתפישות מוקדמות ומקטלוג לסגנון או לז'אנר. בעבודות קודמות עסקתי בין השאר בז'אנרים מוסיקליים וקולנועיים ובדימויים מתרבות הפופ האמריקנית. הבנתי שהפעם הסגנון יבוא מתוך העשייה ולא יגדיר את חוקיה. גם את הביצוע כיוונתי להיות נייטרלי, בשאיפה לתת להבעה לנבוע מתוך הפרקטיקה. כתב אשכוליזכמן התגלה ככלי שימושי לחיבור רצפי תנועה, לתייעוד ולחקר התנועה באשר

אנטרופיה מאת נעה שדור, רקדנית: אילת נדב, צילום: גדי דגון
Entropy by Noa Shadur, dancer: Ayelet Nadav, photo: Gadi Dagon

נושא ווריאציה

אחרי שהוועדה האמנותית של פרויקט בעקבות אישרה את הפרויקט, נכנסתי להילוך גבוה של עבודה בסטודיו ומחקר. בראש רשימת המשימות עמדו לימוד וביצוע של כמה מהריקודים שחיברה אשכול. נבחרו כמה ריקודים מתוך הסוויטה *נושא ווריאציות* – הראשונה מבין חמש הסוויטות שחיברה אשכול, והראשונה שחיברה באמצעות כתב התנועה אשכולי וכן. שמו הרשמי של הריקוד הראשון בסוויטה הוא *טיול* (שמותיו הנוספים הם *ראש*, *Promenade*, *Strolling*). עקרונות הקומפוזיציה של ריקוד זה היו אבני היסוד של הריקודים לסוויטה כולה ולכן הוא היה ריקוד מכונן. בשביל לבצע את הריקודים נדרשה הבנה של ההיגיון שבונה אותם: הקומפוזיציה והכללים. לימוד צורתם בלבד אינו מאפשר ביצוע שלהם. הפיסיקה והצורה הן כלים, לא מטרה בפני עצמה. מהמבנה נובעות רוח היצירה ואיכות ביצועה. כמו גם הדימויים הפיזיים, שהם חלק בלתי נפרד מהריקוד וזו מתפקדים ככוח מוביל ביצירה.

בסוויטה *נושא ווריאציות* (בשמה הראשון *פרלודים ופוגות*) אשכול נשענת באופן בולט על סדרים סריאליים, צורות של קנון, פוגה ועוד. צורות מוסיקליות אלה שימשו אותה לבניית קומפוזיציה רב קולית הן בין איברי הגוף של הרקדן היחיד והן בין הרקדנים בקבוצה (מתוך הספר *נושא ווריאציות*).

מתוך התימות, החוקים והסדרות המספריות שאלתי כמה רעיונות עקרוניים והתחלתי לעשות ניסויים בסטודיו. התחיל תהליך עיבוד וגילוי של חומרים חדשים ושל שפה תנועתית שהלכה ונרקמה. התרחקתי במכוון מהחומרים המקוריים והשארנו אותם להדהד. התחיל תהליך חדש של אימפרוביזציה, שפתח פוטנציאל לקשרים בין הרקדניות. כך נכנס לעבודה ממד בין אישי, שהפך לנושא בפני עצמו.

השתמשתי בכמה מנועי חיפוש, כמו הרכבה ופירוק של רצפים תנועתיים על ידי בידודם לתאים; חזרה על תבניות תנועה היוצרות אפקט מצטבר, ריטואלי; שימוש בדיסטורשן ששובר את הסדר ה"טוב"; התארגנות המערכת באופן ספונטני (Self organization system); הכנסת אלמנט אקראי, ה"מפריע" למערכת מאורגנת ויוצר סדר חדש ופנייה לתבניות מהטבע שתורגמו לפעולות ולמבנים כמו תנועת הסחף. עם זאת, כמה מהחומרים המקוריים נשארו נוכחים בצורה של וריאציות וציטוט. רצפים תנועתיים התלכדו למבנים ומשם היתה חלוקה לפרקים.

סדר ואי סדר / אנטרופיה

העבודה נבנתה בהדרגה ובאטיות מכוונת, שצברה תאוצה ככל שהתקדמנו. האטיות חילחלה לסטודיו והכניסה ממד מדיטטיבי; מבנים של יוניסון תפקדו כבסיס יציב ומלכד, התפצלו בשלבים והולידו עוד תפקידים ותתי פרקים שבאו במגע ויצרו מערכות יחסים זה עם זה; נבנו קטעי סולו על רקע של קבוצה, שבהם ניתן משקל רב יותר לאינדיווידואל.

ככל שהעבודה התקדמה, התחילה הפרה של הסדר הקיים, שהלך ונפרם ושוב התארגן מחדש; הניסיון לשמור על הסדר, שעה שבה בעת האי-סדר גדל ומתפרק, ייצר מתח מתמיד שנושא את העבודה.

תוך כדי העבודה גיליתי שמבנה העבודה מקביל לתהליך של התרחקות מנקודת המוצא. נוצרה פרשנות לידע החווייתי והתימטי שנצבר. החיבור שלי לעולם של אשכול עמוק, ובה בעת התחלתי גם להתמרד.

אנטרופיה, החוק השני של התרמודינמיקה, היא החוק שלפיו כל מערכת חווה גידול תמידי ברמת האי סדר שלה. כוס חלקה תישבר בשנייה אחת לאלפי רסיסים, אבל כדי לחבר אותם מחדש באופן מושלם יידרשו שנים רבות, אם בכלל הדבר אפשרי... אנטרופיה אינה כאוס, היא הנרטיב שלו. היא הסדר של האי סדר (טל מסינג, הארץ, 2012, 19.7).

מוסיקה

המפגש עם יצירתה של אשכול גרם לי לבחון מחדש את תפקידה של המוסיקה במחול. אחד העקרונות המרכזיים של אשכול הוא העדר ליווי מוסיקלי בריקודים, הצבת הריקוד כישות עצמאית. הריקודים מבוצעים עם מטרונום המתווה פעימה קבועה. השימוש במטרונום נטמע בסטודיו והציב נקודת מוצא מינימליסטית, ראשונית. ממד מוסיקלי נוסף הוא התייחסות אל איברי הגוף כאל כלי נגינה, שלכל אחד מהם תפקיד נפרד, המתוזמרים יחדיו. שיטת הסדרות המספריות יוצרת פולייריתמיקה בלתי צפויה ו"גרוב" מיוחד במינו.

התחלתי בתהליך של התייחסות למאפיינים הבסיסיים ביותר של סאונד, שבמהותו הוא פונקציונלי, תגובתי. למשל, התראה על סכנה או סאונד של רדאר - המבוסס על סריקה מעגלית של מרחב, מיפוי של גופים בו ותרגום הסריקה לאותות. אפשרויות נוספות היו מניפולציות על תו בודד או שימוש בתופעות פיסיקליות המתקיימות בתנאים מסוימים של הפקת הסאונד והשמעתו בחלל: אוברטונים, פידבק, הדהוד וחזרתיות. סאונד שמצטבר

רחלי נול כהנא, מבכירות הרקדניות שעבדו עם אשכול מאז שנות ה-60, אשה מרשימה, מצחיקה, רקדנית ומורה בחסד - הפכה למנטורית ולימדה אותי כל מה שרציתי לדעת. נחשפתי להיקף עצום של חומר וידע פיסי, מילולי וויזואלי. רחלי התמסרה לפרויקט ולימדה אותי את הריקודים באמצעות כתב התנועה הפיסי, כלומר, ללא שיטת התיווי עצמה מלבד העקרונות המרכזיים שנדרשו להבנת הריקודים. סיקרן אותה להעביר את הידע למישהי כמוני, שלא באה מהתחום של כתב התנועה. לשיעורים עם רחלי הצטרפה עינת בצלאל, רקדנית שאתה אני עובדת בשנים האחרונות. התאמנו שעות בסטודיו על מה שלמדנו באותו יום והטמענו את הקואורדינציה בגוף, שלאט לאט התחיל לזוז אחרת.

הליווי של נעמי פרלוב, המנהלת האמנותית של הפרויקט, היה משמעותי - פרלוב בעצמה מתמחה ועובדת עם כתב התנועה בנש (Benesh Notation), והחיבור שידעה לעשות בין המשקל ההיסטורי של הפרויקט לבין הפרשנות העכשווית שלי, לצד חדות האבחנה שלה בתוך תהליך היצירה שנרקם, העניק ערך מוסף חשוב.

ככל שהעבודה התקדמה, התגבש גם צוות הרקדניות שהשתתפו בה: אביב הורביץ, אופיר ינאי, יובל גרגיר, אילת נדב ועינת בצלאל. הרקדניות ושותפי להפקה רועי בדרשי - שעובד אתי בשנים האחרונות - התמסרו לתהליך העבודה והיצירה.

ביצוע/רקדניות

באופן שבו ביצעו הרקדניות שהשתתפו באנטרופיה את ריקודי המקור היה סוג של אינטרפרטציה. בעוד שלימוד בלט וטכניקות של מחול עכשווי מאפשר מיומנות טכנית ברמה גבוהה מאוד, המפגש עם הערכים המקופלים בריקודים של אשכול דרש מהרקדניות איכויות חדשות ולפיכך אדפטציה מנטלית ופיסית. צורניות חזקה, זרימה אינסופית של תנועה מצורה לצורה, קואורדינציה, דיוק, סבלנות, מדיטטיביות, כל אלה הטביעו את חותמם בשפה הפיסית של הרקדניות. הן התחילו לנוע בדרך אחרת מזו שהכירו. הטרנספורמציה הזאת הפכה לאחד הנושאים בעבודה.

ביצוע הריקודים דרש לימוד של אפשרויות תנועה שהאימון המקובל במחול לא טיפל בהם. הרקדנים היו צריכים ללמוד להתנועע את הכתב ובעצם ללמוד טכניקה חדשה (מתוך הספר נושא ווריאציות).

צורניות

התחברתי לצורניות שבריקודים בכתב, שם מוגדרים המנחים של הגוף כפוזיציות (דרך תווי הכתב). במקום הזה מצאתי הקבלה לאחת משיטות העבודה שלי, שבה אני מעצבת "תמונות" הצופנות בתוכן מתח פיסי ורגשי מסוים - מגדירות סיטואציה שיש בה כבר סיפור. בין ה"תמונות" אני מייצרת מעברים דרך פירוק והרכבה מחדש, עד שלצורה עצמה כבר אין נראות סטטית והיא הופכת לחלק ממהלך תנועתית-נרטיבי שלם. המהות והתוכן של התמונה נשארים, אבל הסטטיות שלה מפנה מקום לרצף תנועתי. כך הופך מהלך קונקרטי למופשט.

בשיטה זו אני מרבה להשתמש ברפרנטים מעולמות ויזואליים שונים (קולנוע, צילום, מגזינים, עיתונות...), אבל הפעם לא היה לי צורך במקורות חיצוניים. התהליך היה הפוך: הדימויים והנושאים פרצו מתוך הצורניות. הביטוי הרגשי של התנועה נבע מהעשייה עצמה, מהריקוד, מהכתב.

אנטרופיה מאת נעה שדור, רקדניות: ענת בצלאל (קדימה), אילת נדב, יובל גריגר, אופירה ינאי, אביב הורביץ, צילום: קרן קרייזלר
Entropy by Noa Shadur, dancer: Anat Betsalel, photo: Keren Karizer

רותי דירקטור, האוצרת לאמנות עכשווית של מוזיאון תל אביב, הזמינה את אנטרופיה להציג באחד מחללי הגלריה המרכזיים במוזיאון, שהועמד לרשותנו למשך חודשיים. בגלריה תחמנו חלל שהתאים למידות ולאופי של אנטרופיה. הצבת העבודה במרכז, שבו מוקפת העבודה על ידי הקהל משלוש חזיתות, איתגרה את השליטה ב"תמונה" - הדימוי שנוצר במרחב צריך לשמור על תוקפו, משמעותו ומשקלו כאשר הוא נחוה מנקודות המבט השונות. בריקוד נוצרו מעין מבנים טופוגרפיים, שבשביל להפיק מהם אימפקט מלא היה צורך לפתוח את העדשה ולהתרחק. המתח בין שני אלה תורגם לבחינה מדוקדקת של הפרמטרים והפרופורציות של החלל הרצוי.

את המופע פתחו רחלי נול כהנא ורותי סלע, הרקדניות המיתולוגיות של הקבוצה לריקוד קאמרי, שביצעו קטעים מתוך הסוויטה נושא ווריאציות. נוכחות ריגשה אותי בכל מופע מחדש, כאילו היתה אבן דרך בתהליך שהיה קיים עד לתהליך החדש, שאליו נכנסו הרקדניות של אנטרופיה. הן נעמדות בסמוך לקיר, מחכות בשקט עד שתשומת הלב של הצופים נשאבת אליהן, ומתחילות לפסוע באטיות.

נעה שדור, ילידת 1980, היא כוריאוגרפית ואמנית וידיאו. בוגרת לימודי BA בכוריאוגרפיה ובמחול באקדמיה למחול בארנהם, הולנד. הציגה בפסטיבלים בארץ ובחו"ל. זכתה בפרס שרת התרבות והספורט למחול ב-2009 וב-2014. זכתה במלגת "דאנס ווב", כחלק מפסטיבל ImpulsTanz בווינה. יצירתה *We Do Not Torture People* זכתה בפרס הראשון בתחרות הכוריאוגרפיה הבינלאומית No Ballet שהתקיימה בגרמניה ב-2013. עבודת הווידיאו שיצרה בשיתוף עם שחר אמריליו, *Give Me A Break*, קיבלה פרס ראשון בפסטיבל וידאנס בסינמטק תל אביב ופרסים נוספים בברלין ובארה"ב.

בשכבות של מידע מתלכד לכדי רצף מוסיקלי; הרמוניה ודיסהרמוניה מתקיימות במקביל. וגם לשקט יש תפקיד.

המחקר ותהליך הפיתוח של המוסיקה היו מפרים ועשירים, אבל בתוצאה הסופית הם קיבלו ביטוי פשוט יותר. המוסיקה שנבחרה להרכיב את הפסקול כוללת מפגש של הרמוניה ודיסהרמוניה, ממד מדיטטיבי, שילוב של אלקטרוניקה וכלי מיתר; תרגום מוסיקלי לסאונד בסיס/פונקציונלי כמו של רדאר. וגם שימוש בשקט. שזירת המוטיבים המוסיקליים והצליליים האלה זה בזה יצרה בנייה של תאוצה ותמכה בנרטיב של האיסדר מול סדר.

במה / מרחב / סביבה

אנטרופיה נולדה מתוך ניסיון לנסח קשר הדוק יותר בין גוף לחלל מזה המתקיים על במה פורמלית. הכוונה היא לקשר שמוותר על מערכת האפקטים המסורתית של הקופסה השחורה של אולם התיאטרון לטובת יצירה של סביבה נייטרלית, שבה הרקדנים והקהל חולקים חלל משותף.

בשיתוף עם דן חסון, אדריכל ומרצה בבצלאל, שעיזב את חלל המופע והיה מעורב בבניית הקונספט המרחבי מראשית התהליך, רצינו ליצור באנטרופיה סביבה אחת, סימביוטית, שבה מתקיים מיזוג בין המרכיבים השונים: משטח הריקוד, הקירות, התאורה, הרקדניות, הסאונד והצופים. זוהי סביבה מינימליסטית, נייטרלית ונטולת אפקטים מיוחדים, מלבד השירות הפונקציונלי והתמיכה שמרכיבי הסביבה מספקים זה לזה.

המעגל כנושא אורגני ומרכזי בכתב התנועה הציף מחשבות על רב-כיווניות במבנה הקומפוזיציה. כך נולד הרעיון שהריקוד יהיה מכוון ליותר מחזית צפייה אחת. ביקשתי לאתגר את נקודת המבט של הצופה, להרחיב את האפשרויות שדרן אפשר להתבונן בתנועה.